

12-én elhunyt Zsuki László halála évszázados emlékének megújítására és felevenítésére van hivatva — a fennebbi rendszabálynak a következtetése.

De eredménye egyszersmind azon nemes hevületnek, mely egyházunk minden hű tagjának lelkében felgerjed, ha visszapillant ezen ezrek felett kimagasló lelkületű és nemes irányu férfi életére, ki a sors által neki juttatott és szorgalmával is gyarapított földi javait úgy használta, mintha ő azoknak csak letéteményese lett volna, melyek jövedelméből már életében részt juttatott a segélyre szorult egyháznak, halálával pedig javai legnagyobb részének örökösévé az egyházat tevén, soha el nem porladó emléket állított fel nevének, mely ez egyház tagjai részéről évszázadokon keresztül örök és állandó mély tiszteletbe fog részesülni, megaranyozva a hálatól, mely az emberi kebel egyik legnemesebb érzete.

Ez érzelem behatása alatt van szerencsém üdvözölni a tisztelt gyülekezetet, mely osztozni kíván ama kegyeletünkben, melyet ez órában ama nagy férfi emléke iránt kifejezésre kíván juttatni szánk, szivünk, érzetünk. Az ő életének nemes iránya és magasztos példája szolgáljon vezérelvül mindeneknek, s különösen azoknak, kik oly helyzetbe vannak, hogy egyházunk közügyét a jó indulat nemes hevén kívül anyagi eszközökkel is előmozdíthatják. E hálás érzelem vett rajtam is erőt, mikor e méltán megünnepelt nagy férfi — mint egykori hivatali elődöm, dicső emléke megújításához pár eszmével járulni erőm gyengesége daczára sem késlekedtem.

És ez érzelem behatása alatt az ünnepélyt megnyitottnak nyilvánítom.

HAJÓS JÁNOS,
isk. felügyelő-gondnok.

II. Emlékbeszéd.

F.-zsuki Zsuki László felett.

Mily szép az emberi élet, mely nem végződik a sirnál, a korporsóból kitör — és helyet foglal az emberiség jobbainak emlékezetében és tiszteletében.

E gondolat foglalkoztatja lelkemet, mióta a megbizatást nyertem Zsuki László emlékét megújítani most, midőn az ő halálának századik évfordulója alkalmával vallásközönségünk kolozsvári főtanodáj a kegyeletes kötelességének ismerte emlékére ünnepélyt szentelni.

Valóban szép az élet, mely nem végződik a sirnál. Az Árpádoké, kik hazát szereznek és a Hunyadiaké, kik megvédik azt. A hősöké, kik szabadságért vívnak és a költőké, kik a hősöket megéneklik. A Sokrateseké, kik élő szóval tanítják és a Platonoké, kik írásban is megörökítik az emberi bölcsességek égből nyert adományait. A természet törvényeit, titkait vizsgálóké, a lángelméké kiknek találmányai diadal úton járnak be a föld kerekét, erőt, hatalmat,

fényt, dicsőséget adva az emberi nemnek. A művészeké, kik alkotósaikkal megszépítették, vonzóbbá tették a földet, megteremtettek egy új világot, a művészet világát. A jóltevőké, kik a tudományoknak, a művészeteknek palotákat, Isten tiszteletére templomokat, a szerencsétlenek számára szeretetházakat, és az ismeret szerzésre iskolákat építettek.

E halhatatlanok sorában hálás tisztelettel említhetjük nevét felső-zsuki Zsuki Lászlónak, a ki gondos, szakértő munkás életének összes szerzeményét 1791. évi február 14-én kelt ajándék levelével s ugyanaz nap kelt sajátkezüleg írt végrendeletével az unitárius egyháznak és a kolozsvári főiskolának hagyta, nem kevesebbet, mint 79061 m. frt és 88 pénzre menő összeget. Ennyi pénz mai nap is szép összeg, de többet ért akkor, midőn egy véka magbuzát 30 pénzen, 12 béres ökröt 570 m. forinton és egy tehenet 20 m. forinton adtak el hagyatékából. Mai értéke 200 ezer forintra is tehető.

Jóltevő nagyobb szükségben, adomány alkalmasabb időben nem érkezett. Ennek megvilágítására álljon itt a sötét háttér egyházunknak és iskoláinknak az időbeli állapotairól.

Az unitárius vallásközönség Erdélyben időnként töröktől, tartártól pusztítva, 1622-ben árulás és erőszak által több ekkleziáját elveszítve, 1638-ban Pécsi Simon szombatossága miatt megzavarva, hivatal- és kegyvadászó főurainak nagyrésztől elhagyva, 1693-ban Kolozsvárt az óvári, 1718-ban a piaczsori főiskolájától megfosztva, számban is megfogyva: valóban ezelőtt száz évvel szegény állapotban, sanyaru helyzetben volt. Lenni, vagy nem lenni: ez volt a kérdés. Szóljanak az adatok. A domboi zsinati gyűlésben 1792. június 16-án számbavétetvén a kolozsvári collegiumnak régi fundatője, valamint püspök Lázár István által 1789-ben némely dioecisisekben tartott generalis visitatio alkalmával pro stabili fundo collegii begyűjtött pénzekről a jegyzék: ugy találták, hogy a collegium régi fundatője állott 3367 m. frtból és 47 pénzből és a Lázár István püspök által gyűjtött összeg 7965 m. frt és 59 pénzből. De már az említett számbavételnél megjegyezték a régi fundatőról, hogy annak egy része interesével együtt veszedelemben forgott. Valóban veszedelemben anynyira, hogy a Perceptörum Libellusban 1791. 1792. 1793. és 1794-ben egy krajczár kamatbevétel vagy tőkepénz befizetés nincs feljegyezve. A pénztári kezelés sem levén abban az időben rendezve, a mi kevés tőkepénze volt is a vallásközönségnek, az az ország minden részében volt kiadva, a mi már magában is nehézzé tette a kamatok bevételeit. A jövedelem másik, de szintén keveset gyümölcsöző ága volt a collegium két sütő háza — évenként 160—200 m. frt. Aztán a patronusoktól ígért, de nem mindig megadott 10-ed — és malomrész jövedelmezett.

E nyomasztó körülmények között, mint Zsuki László írja ajándék levelében, szüntelen való koldulással és collectázással kellett tartani és táplálni a vallásközönség előljáróit, rectorait és professoraikat. A collectázás is a mellett, hogy sokra nem ment, sem egyforma, sem állandó jövedelmi forrás nem volt. A mit az esperesek ily cím

alatt egy-egy zsinatra, vagy főtanácsra vittek és átadtak, ritkán érte el a 200 m. frtot. A közönség és főiskola egész évi jövedelme 1791-ben csakis 1355 m. frt és 40 pénzt tesz s az után következő évben 676 frt 80¹/₂ pénzt.

Természetes, hogy ily csekély jövedelemből sovány fizetéseket adhattak. Lázár István — mint püspök úgy látszik a közpénztárból nem vett semmi fizetést — mint rector kapott 100 s mint professor 240 — összesen 340 m. frtot. Pákei Józsefnek professori fizetése volt 240 m. frt. szálláspénze 25 m. frt; a jegyzőséget ingyen vitte. Márkos György pap is levén, fél professori fizetése volt 120 m. frt. Ugyanennyit kapott 1792-ben Nagy Zsigmond professorsága első évében. A tordai professor kapott 120 m. frtot. Egy kolozsvári köztanító a poetika classisban 32 m. frtot, a rhetorikában 16 és a németben 8 m. frtot. A diákok kaptak havi osztalékban 10 m. frtot. S bár ezt kaphatták volna pontosan! megkapták néha egy esztendő leulva. Püspök, tanár özvegyeinek, árváinak gondozásáról szó sem lehetett.

S itt nem határozott a baj. A 18-ik évszáz utolsó felében, a tudományok új életre serkenésével az egyházi élet színe Európaszerte megváltozott. Locke, Kant, Schelling philosophusok, Voltaire, Rousseau francia írók, Lessing, Venturini, Rosenmüller, Ernesti, Eichorn német theologusok új és egészen szabad szellemű mozgalmat indítottak meg az egyház terén is. A Jezsuita-rend eltöröltetett. Hazánkban II-ik József szabad egyh. intézményeket adott, a kitört rancia forradalom sokat ígért: szóval a szabad szellemű unitarismus jövője annyi balszerencse után derülni látszott. Annál szomorítóbb lehetett az anyagi szükségnek érzete azok előtt, kik a jelzett külözmogalmakat ismerték, pedig a külföldön képzett tanárokon kívül is többen ismerték, — és ide haza iskoláinkat, templomainkat romokban látták. Az unitárius egyház vallásos hitének megtartására, szabadelvű nézeteinek fejlesztésére iskolákat kellett építeni mindeinek előtt.

E sötét háttér — melyet „Zsuki László élete és alapítványa“ című dolgozatomból vettem át, úgy hiszem kellőleg megvilágítja Zsuki László adományának nagyságát és értékét.

Ez az érték még emelkedik szemeink előtt, ha tekintetbe vesszük Zsuki László nemes lelkének gondolkozását, adományozásaiban eljárását, czélját és azt a hatást, mit tettével előidézett.

Zsuki László, e néven 3-ik, a honfoglalás idején Erdélyben meglepedett Zsuki nemzetségnek utolsó férfi sarja vala. Őseitől örökölt vallásos buzgósága mellett talán érezte azt is, hogy e hétszáz éves, dicsőséggel fényvel körülvett nevet tartozik az utókor hálás, kegyeletes emlékének átadni. Nőtlen ember levén, a mit gyűjthetett, szerzhethetett, mi felett rendelkezhetett, mindazt az unitárius vallásközönségnek és a kolozsvári főtanodának adományozta.

De adományával nem úgy járt el mint sok apa, kik gyermekeiket nyomorkodni hagyják azzal a biztatással: majd megkapják halála után az összehalmozott örökséget. Ő adott életében is. Zsu-

kon egymaga tartott papot. Szaváthon a templomot 1790-ben saját költségén romladozásából megépíttette. Felső-zsuki malmainak szombati vámját, melynek értékét maga 500 frtra becsüli, még végrendelete előtt átadta a főtanodának. A kolozsvári ekklezsiát temploma építésében hathatósan gyámolította, többi közt megajándékozván egy ezüstben értékes haranggal.

Ő nem úgy járt el, mint az a gazda, ki gyümölcscsemetéket ültet, de az ültetvényest kerítéssel nem látja el, ápoló kertészről nem gondoskodik. Zsuki László hagyott a szegény tanulóknak, de gondoskodott iskola építésről, az egyház előjáróinak és a tanároknak fizetéséről is.

S nem is úgy gondolkozott mint sok más jóltevő, kik a jövő századoknak tesznek alapítványokat, a jelen szükségletek előtt pedig szemet hunynak — talán hiúságból, hogy a felszaporodott százvezrek mellett annál nagyobb fényben ragyogjon nevök, emlékezetök az utókor előtt, de szerintem nem helyes számítással, mert a jelen szolgál alapul a jövődönék s ha a növekvő gyümölcsfát nem védjük, gondozzuk, talán elszárad, mire termő tehetőségét elérhetné. Zsuki alapítványaival úgy rendelkezett, hogy azoknak kamatai a közszükségekre elkölthetők legyenek, s csak a tőke maradjon meg jövőre alapul.

Egyébaránt adományának czélját 1891. febr. 14-én kelt ajándék levele bevezető részében maga jelöli meg ekképen: „En felső-magyarzsuki Zsuki László, látván és tapasztalván is valósággal aztat, hogy ezelőtti mostoha időkben ezen nemes hazában törvényesen bevételt unitária valláson levő egész közönségünk, nevezetesen pedig Kolozsvár városában volt és mostan is levő unitárius Collegiumunk, melynek jó állapotban való léte az egész közönség megmaradására elmulthatlanul szükséges, mindenféle javaiból ugyannyira kifordult, hogy annak még csak előjáróit is, rectorait, professorait és felsőbb s alsóbb tanítóit közönségünk csaknem szüntelen való koldulással, collectázással kénytelenítetett igen csekélyül tartani és táplálni; eleitől fogva való célom és szándékom az volt, hogyha az Ur Isten gyenge ügyekeztemet megáldja, tehát nevezett közönségünk és abban nevezetesen az említett kolozsvári collegium számára egy oly állandó fundust adjak és hagyjak, mely után való jövedelemből azon collegium nemcsak jó karban és állapotban helyeztethessék; hanem azután is annak dolga jobb móddal folytathassék, s előjáróinak, rectorainak, professorainak és felsőbb, alsóbb tanítóinak illendő jutalmok úgy kipótoltassék, hogy magok kötelességüknek szorgalmasan s hasznosan megfelelhessenek.“

Lehetett-e ennél nemesebb célra adni és hagyni? Az emberi mivelődésnek eleitől fogva legnagyobb tényezői az egyház és iskola voltak. Ki e kettőnek szentelte életét, életének munkásságát és vagyonát, az nemcsak az emberi mivelődésnek, de közelebbről hazájának és nemzetének is becses szolgálatot tett.

És e pontnál mély hálával és elismeréssel kell nyilatkoznunk elődeinkről. Nem kicsinyelhető más egyházaknak az emberi szívek és lelkek nemesítésére fordított munkássága, sőt részemről készség-

gel ismerem el, hogy Isten országának, a hit és erkölcs világának felépítésére e földön végtelen sokat fáradtak és áldoztak — de tehették is, mert a milliónknak több adatott mint a keveseknek, — egyházunk és hiveink érdemét sem akarom tulbecsülni, hanem azt merem állítani, állíthatom is, mert közmivelődésünk története bizonyít állításom mellett, hogy a hazai közmivelődésre, a hit és erkölcsi élet fejlesztésére arányban egyik egyház sem tett többet, mint az unitáriusok. Egyházunk keletkezésével, miként a többi protestáns egyházak is, azonnal templomokat épített Istennek imáadására, papokat rendelt a jó erkölcsök őreivé, iskolákat alapított az ifjak tanítására — s midőn ezektől a fanatizmus, gyűlölet, üldöztetés és erőszak megfosztotta, új templomokat és iskolákat épített nagy erőfeszítéssel, áldozatok árán s tovább folytatta mivelődési missioját s ezzel kivívta létjogosultságát a keresztény egyházak között.

Igen! Elődeink hittek az unitárius egyház culturalis missiojában, érezték annak létjogosultságát a keresztény egyházak között s ez a hit, ez az érzés újabb meg újabb áldozatokra serkentette őket s köztük a legnagyobbra a legnagyobbat Zsuki Lászlót, éppen abban az időben — midőn mint fennebb kimutattam — legnagyobb volt erre a szükség.

Zsuki László alapítványa lehetővé tette a fizetések javítását. Ha a püspök nem is nyerhette meg a szavati jószágot a végrendelet 4-ik pontja értelmében, de megkapta a zsuki és hozzátartozó részjószágokban megbecsült javítások összegének kamatját, majd 1798-tól kezdve 1000 m. f. fizetést. A tanárok fizetése 1793-ban 300 m. ftra¹ emeltetett. 1794-ben jan. 20-án a kolozsvári főtanácson intézkedtek a szegény papok, özvegy papnék, valamint a szegény tanulók sorsának javítása iránt is. E célra Zsuki László 10,000 m. frt alapítókét adományozott, úgy pedig, hogy a kamatból 300 m. frt a szegény papok és papnék, 300 m. forint pedig a tanulók segélyezésére fordítassék. A segélypénzt az illetőknek még azon évben kiosztották és kiosztják időkben is minden évben. Hány könyceppet törölt le ezzel Zsuki és hány ifju tehetséget segített célja felé!

Még nagyobb eredmény az, hogy nagy részben a Zsuki alaphól felépült 1800-tól kezdve főiskolánk; Kolozsvárt egy professori, Tordán egy rectori ház s Sz.-Kereszturon iskola épülhetett a közpénztár segélyével.

Zsuki László hagyatéka más irányban is jótékonyan hatott. Az egyházi közigazgatás Kolozsvárt megerősödött. A közpénztár rendezése szükségessé vált. Az önbizalom erősödött és az áldozatkészség új lendületet nyert. Utána a jöltevőknek hosszú sora következett: Felső-dobofalvi Marothi István, P. Horváth Ferencz, Augustinóvics Pál, bölöni Farkas Sándor, Konez János, Demeter János, Jobbágy András; Richmond Anna, Gyergyai Ferenczné, Bulyovszky Lilla, Rédiger Pál, Gedő József, Kelemen Bénéjamin, Paget János, Brassai Sámuel, Berde Mózes, Bagoly Sándor, Kovács Dénes, Dimén Farkas, Derzsi János és az angol és az amerikai unitáriusok és a nem unitárius br. Baldácsy.

De nem folytatom tovább, úgy is hosszúra terjedne valamennyinek elősorolása, kik többet vagy kevesebbet adtak, de kiknek adománya egyformán becses, mert éppen az a vallásos érzés, nemes buzgóság sugalta, mint a mely a nagyobb összegű adományokat — hanem e helyett hozzád fordulok Zsuki László megdicsőült szelleme! Felöltvén földi mezedet — mint ezt a spiritisták hiszik azokról, kiknek emlékünnepeleket rendeznek — jer megdicsőült szellem, nézd meg magad is, mily haladás, mily eredmény lépett nyomdokodba!

Az unitárius vallás ma már nemcsak Erdélyben, de egész Magyarországon törvényesen bevett vallás. Az ország szívében Budapesten unitárius egyház keletkezett s templom épült s benne az egy igaz Istent imádják hitrokonaink. — Tisza-Duna mellett terjed az unitarismus, nem kiküldött hittérítők által, hanem a közmívelődés terjedésével, a lelkiismeret felébredésével. Megismerkedtünk, benső barátságot kötöttünk az angol unitáriusokkal; sőt azokkal is, kik túl messzi tengeren ama boldog hazában laknak, a szabad, a mivelte, a gazdag Amerikában. Az unitáriusok száma hazánkban több mint 60 ezer — a milliók mellett kevés szám, de háromszor akkora mint ezelőtt 100 évvel s aztán ma már a föld legszabadabb és miveltebb népei közt az angoloknál százazrekre és az amerikai egyesült államokban milliókra hivatkozhatunk és támaszkodhatunk — kik nemcsak az egyedül való Istent imádják, de magukat unitáriusoknak is nevezik. A közvagyion pénzben, különböző célokra több mint félmillióra szaporodott. A püspöknek külön jószágá ugyan ma sincs, de a vallás közönség birtokában levő jószágok szintén megérik a félmilliót. A főiskola nemcsak felépült, de már-már elévült — újraépítése küszöbön. A tanári létszám szintén megszorodott, növendékeink az ország minden részében és a hivatalok minden osztályában helyet foglaltak.

Jer megdicsőült szellem! lásd mindezeket s győződjél meg, hogy a te eleitől fogva levő célod és szándékod nem hiába való volt, az ur Isten ügyekezetedet megáldotta, adományod az unitárius egyház fennmaradását biztosította.

Jer dicsőült szellem! vedd a zászlót, vedd ismét kezedbe s vidd előttünk mint hajdan vivéd — tulvilági hangon lelkesítve buzdítsd fel ismételten hitrokonink szívé, hogy hozzák meg az ez időszertint szükséges és nem nélkülözhető áldozatokat, melyeknek segítségével főtanodánk nemcsak felépülhessen, hanem azután is annak dolga jobb móddal folytathassék, előljáróinak, professorainak illendő jutalmok úgy kipótoltassék, hogy magok kötelességöknek szorgalmasan megfelelhessenek.

Mi pedig, tisztelt hallgatók! meghajolván Zsuki László lelkének, tettének nagysága előtt, tegyünk fogadást magunkban, hogy emlékézt ezután is tiszteletben tartjuk, hogy Istennek dicsőségére, édes hazánk javára unitárius egyházunkat hittel, szeretettel, tanítással, jó példaadással hiven és igazán szolgáljuk.

NAGY LAJOS
tanár.

III. Bezáró-beszéd.

Kedves tanuló ifjuság! Ime, kedves barátim, a csak imént elhangzott, élénk vonásokkal ecsetelt előadásból megtanultuk ismerni, ki volt Zsuki László és mit tett szeretett egyházunk javára; tudjuk, hogy nagyszerű, egyháza iránt lángoló szívből eredett adományait nem csak a muló szükséglet kielégítésére tette le az egyház és így közvetve a haza oltárára is, hanem főnmaradnak azok az idők végeztéig és így ércznél maradandóbb emlékéit hagyta nevének.

Vajon kinek szívét nem hozza sebesebb dobogásba már csak igénytelen neve is annak, ki adományával ily halhatatlanná tette emlékéit? Ki ne érezne örök hálát ily nagy férfiú iránt? Valóban mivel sem mutathatjuk ki iránta és egyéb jótevőink iránt is hártalan tiszteletünket, mint ha emléköket szívünkben megőrizzük, jótéteményöket megismerjük, és ezekért irántok hálások vagyunk.

A hála nem egyéb, mint a nyert jótéteményeket érezni; ezeket az adományozónak és szeretetének tulajdonítani; érettök az adományozóhoz szívélyesen ragaszkodni, s neki szeretettel és jószággal kedveskedni.

Főadományozó azonban tulajdonképen az Isten; mert minden jó adomány tőle van; és ha valakitől valami segélyt, adományt nyertél, mindkettőt csak Istennek köszönheted, mert ő teremtette jóakaróvá s részedre kedvezővé az adományozó szívét, egyuttal kezeibe tevén le a jótékonyosság eszközeit is. Mindenekelőtt tehát Istené a hála és dicsőség, azután pedig a szeretettel és szánalommal rád tekintő s nyomoruságodban segítő embereké is.

A hála nagy és szép erény, míg a hálátlanság természetelleni és gyalázatos bűn. Hol hálaadatosság van, ott értelem és belátás is van ama számtalan dolog iránt, mikre folytonosan szükségünk van. Hol háladaatosság van, ott alázatosság és igazságosság is van: az ember saját inségét és szükségét is megvallhatja s egyuttal az adományozó kegyességét és szeretetét is megismerheti. Hol hálaadatosság van, ott végre szív- és viszontszeretet is van, teljes odaadással és szolgálatkészszéggel fordul azokhoz, kik rajtunk segítettek örülvén nekik, szeretvén és dicsérvén öket. A hálaadatosság tehát nagy és szép erény. Ellenben mily utálatos és természetelleni a hálátlanság, mert kevélység és önszeretet rejlik benne. A hálátlanságban hidegség, önszolgálat s ellenségeskedés burkolózik. A jót elfogadja ugyan, de szívét nem nyitja meg, nem tör ki belőle a viszontszeretet. A hálátlan emberre minden gonoszszágban bizton számíthatsz.

De ugyan miként is lehetséges a jó tetteket hálátlansággal viszonzni? A hálátlan így gondolkozik: ha valakinek birtoka van, ad, mivel adhat, mi bámolni való van ebben? van neki, tehát adjon. Ha valaki súlyos szükségben segít, már hogy érdemelne ezért valami különös elismerést, hiszen csak azt adta, mit adni kötelessége volt. Az ilyenek száma pedig nagy. Ellenben olyanok, kik a nekik adott jótéteményeket szívökben híven megőriznék, a jótévőre örömmel gondolnának s róla szívesen beszélnének, nagyon, de na-